

Omvärldsanalys Neuroförbundet

Inledning och bakgrund

Under hösten och vintern 2024-2025 har Neuroförbundet gjort ett strategiarbete där ett stort antal föreningar och många engagerade medlemmar deltagit. I workshops har det bland annat arbetats med Neuroförbundets nuläge samt önskade läge 2035. Utöver det interna arbetet har det genomförts ett 10-tal intervjuer med forskare, representanter från ideell sektor och anhöriga samt gjorts omvärldsanalyser på området insamling. Vidare har det i arbetet också varit viktigt att ta del av andra omvärldsanalyser för ideell sektor, bland annat Giva Sveriges rapport: *Staten, kapitalet eller medborgaren* och Marie Cederschiölds Högskolas forskningsrapport: *Många bidrar, få orkar bära. Ideellt arbete i Sverige 2002–2024*. För att följa större trender har vi särskilt läst Sveriges kommuner och regioners rapport; *Vägval för framtiden, en spaning mot 2035*. Vilka spänningsfält och trender kommer att påverka Sverige framåt? Även Riksidrottsförbundets rapport; *Omvärldsanalys Sverige mot 2035* har använts som källa. Källor/länkar till vidare och fördjupad läsning finns på sista sidan i denna rapport.

Denna rapport är ett försök att sammanfatta och förklara trender och närvärld som med stor sannolikhet påverkar Neuroförbundet på både kort och lång sikt. Närvärlden beskriver den spelplan Neuroförbundet agerar på, det som finns i nära anslutning till vår egen verksamhet tex. trender inom civilsamhället samt vårdens utveckling. Omvärlden beskriver det vi inte har samma möjlighet att påverka, men som i allra högsta grad påverkar oss ändå. Här finns urval av trender och förändringar som hela samhället påverkas av. I slutet av rapporten finns också en sammanfattande reflektion.

Syftet med "Omvärldsanalys Neuroförbundet" är att underlätta i det strategiarbetet som Neuroförbundet just nu genomför och att den "Långsiktiga inriktningen 2026–2029" förblir relevant och kan fungera både som med- och motkraft till den utveckling och de trender vi ser. Rapporten ska underlätta för Neuroförbundet att bli proaktiva och underlätta för all verksamhet att förflyttas mot önskat läge 2035.

Rapporten är skriven av förbundskansliet med hjälp av en extern konsult. Förbundsstyrelsen fattade beslut om rapporten i april 2025.

Omvärlden - urval av övergripande samhällstendenser och trender

Befolkning och geografi

2025 har Sverige drygt 10,6 miljoner invånare och enligt SCB beräknas Sveriges befolkning öka med 8% 11,4 miljoner invånare fram till 2035. Att Sverige ökar i befolkningen beror till stor del på att vi får fler utrikes födda i Sverige. Sveriges befolkning kommer också att fortsätta åldras. Den åldersgrupp som ökar mest är den äldre som är 69 år och äldre, ökningen är enligt SCB 18 %till 2035. Urbaniseringen förväntas också öka fram till 2035. Det innebär att invånarantalet i framför allt mindre kommuner norrut i landet fortsätter att minska medan invånarantalet i storstadskommunerna och i kommunerna runt dem fortsätter att öka. 2035 kommer en allt större del av befolkningen att bo i de stora och större kommunerna.

Värderingar

“Vi i Sverige har en värdegrund som skiljer sig väldigt mycket från de flesta andra länder i världen. Vi är ovanligt sekulariserade, toleranta och individualistiska. Samtidigt måste vi vara medvetna att vi är långt ifrån lagom, vi är i många andras ögon extrema.”

– Bi Puranen, framtidsforskare

Befolkningsmässigt utgör Sverige tillsammans med övriga nordeuropeiska länder en relativt liten grupp vars starka individorienterade och självförverkligande värderingar sticker ut på den globala kulturkartan som World Values Survey regelbundet publicerar. I internationella jämförelser beskrivs Sverige som det land i världen där värderingar kopplade till sekularisering, valfrihet, självförverkligande, jämställdhet och medbestämmande värderas högst.

Teknikutveckling

Den tekniska utvecklingen transformerar våra samhällen och den medför möjligheter att hantera många av de utmaningar vi står inför. Ny teknik kan bidra i hanteringen av klimatkrisen. Inom sjukvården kan det innebära att vi kommer att få tillgång till mer avancerade mediciner eller operationer, eller att vi genom att analysera personliga data kan förebygga ohälsa på nya sätt. Inom skolan kan vi individanpassa undervisningen och erbjuda alla det bästa, att låta våra digitala kollegor göra beräkningar, ge oss förslag till beslut och ta över tidsödande och tråkiga arbetsuppgifter, tillgängliggöra pedagogiken. Inom samhällsbyggnad kommer vi ha tillgång till smartare material och vi kommer att kunna bygga autonoma system som optimerar resursanvändande.

Läget i världen

Världsläget och särskilt Rysslands invasion av Ukraina påverkar Sveriges säkerhet. Det innebär en stor omställning i hur Sveriges investerar och rustar i både civilt och militärt försvar. Samtidigt bedömer svenska myndigheter risken för ett väpnat angrepp mot Sverige som låg. Däremot finns ökad risk för andra typer av påverkansoperationer och andra fientliga aktioner som påverkar Sverige. Tex. sker cyberangrepp och politiska påverkanskampanjer riktade mot Sverige pågår.

Sverige är också ett land som är starkt beroende av omvärlden och EU. Vårt välbefinnande och den starka välfärd Sverige byggt upp har i stora delar byggts av internationella förbindelser och öppen handel med länder runt om i världen. Om detta begränsas kommer även välfärden påverkas.

I flera delar av världen syns en oroande trend där värnandet av mångfald, inkludering och jämställdhet minskar. Politiska förändringar, växande nationalism och konservativa rörelser har bidragit till att tidigare framsteg ifrågasätts eller till och med rullas tillbaka. Det påverkar både lagstiftning, samhällsklimat och människors rättigheter, särskilt för redan utsatta grupper, bland annat sjuka och funktionsnedsatta. Utvecklingen riskerar att öka ojämlikheter och skapa ett mer polariserat samhälle där allas lika värde inte längre ses som självklart.

Demokratin utmanas

“Samtidigt är medborgarnas engagemang och deras roll som förändringsaktörer av största betydelse. Fredliga protester och aktivt deltagande blir kanaler genom vilka medborgare kan påverka och driva förändring mot en mer inkluderande och hållbar framtid”

- Slutsats från SKR:s Vägval för framtiden

Sverige tillhör, tillsammans med de nordiska länderna, de länder som bedöms vara funktionella demokratier vilka kännetecknas av fria och rättssäkra val, yttrandefrihet, föreningsfrihet, mänskliga rättigheter, fria medier och oberoende domstolar. Men även Sverige har sina utmaningar med sjunkande valdeltagande och stora ekonomiska, sociala och kulturella skillnader mellan olika samhällsgrupper. Till exempel minskade valdeltagandet i valet 2022 för första gången sedan 2002. Den totala nedgången var inte särskilt stor men det som är av vikt är att det i vissa områden och bland vissa grupper minskade betydligt. Andra trender som är viktiga att fundera över är hur unga kommer i kontakt med politik, välfärdsbrottslighet, hur olika desinformationskampanjer sprids samt hur hot- och våld påverkar journalister och politiker.

Ett samhällskontrakt under omförhandling

Samhällskontraktet är ett implicit kontrakt som specificerar det ömsesidiga utbytet av åtaganden mellan medborgare och staten. Utgångspunkten är medborgarnas tillit till politiker och att de demokratiska institutionerna skapar en välfärd som innebär en grundläggande trygghet och livskvalitet för alla. Allt fler röster har höjts som ifrågasätter om det offentliga verkligen klarar av att utföra sin del av samhällskontraktet. Allt fler resursstarka medborgare ordnar sin välfärd genom privata alternativ. Undersökningar visar att individualiseringen i Sverige ökar och att välfärdssystemet har lagt grunden för detta. Den ökade individualiseringen i kombination med ökad kunskapsnivå bland invånarna driver upp krav och förväntningar på omgivningen. Förväntningar på valfrihet, snabbhet och individuell service innebär även anpassning och ökade krav på de tjänster och den service som förmedlas via stat, kommun eller region.

Invånare med allt mer ojämlika livsvillkor

”Om vi i samhället ständigt höjer ribban för vad en person ska klara, utan hänsyn till människans begränsningar, kommer fler och fler att ha svårt att hitta en fungerande tillvaro.”

– Ivo Boytchev, leg. psykolog inom specialpsykiatri

I Sverige har människors livsvillkor under lång tid generellt blivit allt bättre. Samtidigt har skillnaderna i exempelvis inkomster, förmögenhet och hälsa ökat. Samhället har dessutom, i många avseenden, blivit mer oförlåtande mot de som har svårt att hänga med när allt fler av samhällets tjänster digitaliseras och kunskapskraven höjs.

Människor med sämre livsvillkor finns ofta bland sjukskrivna och arbetslösa, äldre med ohälsa eller låga pensioner (ofta kvinnor), ensamstående låginkomsttagare med barn (ofta kvinnor) samt utrikesfödda med många barn eller kort vistelsetid i Sverige (trenden just nu är dock att allt fler utrikes födda får jobb). Två andra grupper som vuxit i antal och som bör uppmärksammas är de med psykiska problem och de som inte ser livet som meningsfullt. Under lång tid har en allt större andel unga, speciellt kvinnor, angett att de har olika former av psykiska problem. Orsaker som ofta nämns är sociala medier och jämförelser av utseende och livsstil samt stress förknippat med skola och samhällets normer. Bland unga män har antalet som inte känner att livet är meningsfullt ökat. Många som haft svårt att klara av skolan riskerar att hamna i utanförskap såväl ekonomiskt som socialt och försämrar då kraftigt sina chanser att träffa en partner och bli föräldrar.

Folkhälsoklyftorna inte på väg att minska

Folkhälsomyndighetens slutsats är att det inte finns några tecken på minskad relativ ojämlikhet i hälsa: det är ofta personer i samma grupper i samhället som har sämre förutsättningar för god hälsa, mindre hälsosamma levnadsvanor och de facto, sämre hälsa. En förklaring till det är att förutsättningarna för hälsa, som exempelvis utbildning, försörjningsmöjligheter, tillgång till arbete och ett bra boende, påverkar både handlingsutrymmet för hälsosamma levnadsvanor och i förlängningen hälsan (Folkhälsomyndigheten, 2023). För att uppnå det folkhälsopolitiska målet behöver hälsan och förutsättningarna för god hälsa förbättras i de grupper som har sämst hälsa.

Närvärlden - trender som direkt påverkar Neuroförbundet

Framtidens sjukvård förändras

Omställning mot nära vård

En mer personcentrerad och samordnad hälso- och sjukvård är högst trolig i framtiden. Det kommer innebära mer vård i hemmet och i primärvården, ett behov av ökad samverkan mellan regioner och kommuner samt ett större fokus på förebyggande och hälsofrämjande insatser. Patientdelaktighet och brukarmedverkan kommer att bli en mycket viktig del inom såväl forskning som sjukvård.

Utmaningar i den kommunala hälso- och sjukvården

Den kommunala hälso- och sjukvården glöms ofta bort i diskussionen om nära vård, trots att den är en viktig del av vården för många med neurologiska diagnoser. Utmaningar här inkluderar bristen på neurologisk kompetens i kommunal vård, behovet av förbättrad samordning mellan region och kommun och avsaknaden av kvalitetsregister och uppföljning i kommunal vård.

Utveckling inom precisionsmedicin

Det kan innebära mer individanpassade behandlingar baserade på genetik och biomarkörer, ökade möjligheter att förutsäga sjukdomsförlopp och anpassa behandlingar samt ett behov av nya etiska riktlinjer och patientinflytande i behandlingsbeslut.

Digitaliseringen av vården

Kan innebära en ökad användning av telemedicin och digitala vårdmöten, utveckling av AI-baserade beslutsstöd för diagnos och behandling samt förbättrade möjligheter till egenvård och självmonitorering genom appar och wearables. Samtidigt ligger diskussioner och forum kopplat till frågor som användningen av AI inom vården, genetisk testning för neurologiska sjukdomar, Big Data, vem som får ta del av vad och etik efter.

Engagemanget är fortsatt stabilt

Stabilt engagemang över tid och många som gör väldigt mycket

Det ideella engagemanget är fortsatt stabilt i Sverige. Mer än hälften av alla svenskar gör ideella insatser någon gång under året. Det som har förändrats i den senaste forskningen om ideellt engagemang är att det är färre personer som gör fler och större insatser. Det vi också kan se är det ideella engagemanget där individer engagerar sig under kortare perioder eller för specifika projekt snarare än kontinuerligt över längre tid.

Många patientorganisationer ser att medlemmarna består av en majoritet kvinnor samt att det råder en underrepresentation av vissa grupper, t.ex. män, personer med utländsk bakgrund och yngre personer (30-55 år).

Medverkande krafter som påverkar engagemang

Forskningen visar också att personer med högre utbildning tenderar att vara mer benägna att engagera sig ideellt samt att personer som är sysselsatta: antingen genom arbete eller studier, visar högre engagemangsnivåer. Sociala nätverk och att bli tillfrågad om ideellt engagemang uppges också vara viktiga medkrafter vilket innebär att kulturen och öppenheten i ideella föreningar samt aktiva strategier om hur man rekryterar och engagerar människor är viktiga strategiska vägval.

Organisering av ideella krafter är inget som bara händer utan det krävs medvetenhet och en nära samverkan med de personer som man vill finnas till för och ha med i sin organisation.

Myten om att inte unga engagerar sig

Ett återkommande påstående i diskussionen om ideellt arbete är att unga inte engagerar sig lika mycket som tidigare generationer. Men den senaste forskningen visar igen att unga engagerar sig i lika hög utsträckning som äldre. Skillnaden ligger i hur de engagerar sig och vilka förutsättningar de har.

Trend mot mer "kundbetonat" förhållningssätt bland medlemmar

Det finns även en trend mot ett mer "kundbetonat" förhållningssätt bland medlemmar, där man ser medlemskapet som en tjänst man konsumerar snarare än livslånga, lojala medlemmar. Där är kvaliteten på det man får tillbaka på medlemsavgiften i form av verksamhet, företräderskap eller förmåner avgörande för om man vill bli eller stanna kvar som medlem.

Möjligheter för ökat samarbete och samverkan

En möjlighet för organisationer inom ideell sektor är ökad samverkan, framförallt mellan olika patientorganisationer, på både nationell och lokal nivå. En ökad samverkan kan bidra till effektivare resursanvändning, bredare utbud av lokala aktiviteter för medlemmar och ökade möjligheterna till gemenskap, starkare röst i det lokala och regionala påverkansarbetet och ett ökat utbyte erfarenheter och best practices.

Civilsamhällets finansiering

Bredden och variationen i civilsamhället gör det delvis svårt att kartlägga och beskriva dess finansiering och förutsättningar. På en övergripande nivå syns det vara mycket stabila förutsättningar, men inom det kan förändrade förutsättningar och prioriteringar hos politiska beslutsfattare och allmänheten gynna vissa delar av civilsamhället medan andra får sämre förutsättningar.

Skillnad mellan storstäder och mindre orter

Det finns en allt större skillnad i förutsättningarna för civilsamhället mellan storstäder och mindre orter. En skillnad gäller demografiska förutsättningar med en krympande befolkning med högre medelålder i mindre orter, medan framför allt storstadsområdena ser en växande befolkning. En annan skillnad syns i att kommuner som är större städer tycks öka sin finansiering av civilsamhället mer än vad mindre orter gör. Det gör att lokala föreningar inom ett och samma förbund i ökande grad kommer att utgå från olika vardagsverkligheter.

Inflation

Inflationen gör att det blir allt viktigare att regelmässigt be om högre medlemsavgifter, större gåvor och att fleråriga samarbetsavtal innehåller klausuler som väger in inflationen.

Offentlig finansiering

Tidigare gällande konsensus kring principer för hur offentliga medel ska fördelas till civilsamhället håller på att luckras upp. De senaste åren har såväl fredsorganisationer och organisationer som organiseras på etnisk grund fått indragna statsbidrag samtidigt som konsumentorganisationer och studieförbund fått kraftigt minskade bidrag. Modellen för bistånd via civilsamhället har lagts om helt. Det finns en tydlig politisk agenda bakom dessa förändringar.

Det är viktigt att organisationer som vill värna sitt oberoende och förmåga att verka i olika politiska kontexter har tydliga strategier för bland annat sin finansiering. Alla finansiärer ställer krav och påverkar organisationer, genom att tänka strategiskt kan en organisation ta medvetna risker.

Trenden att skatterna som andel av BNP minskar har fortsatt. Relativt sett har finansiella resurser flyttat från den offentliga till den privata sektorn. Trots det har relationerna mellan privat och offentlig finansiering av civilsamhället inte förändrats.

Insamling är beroende av privatpersoner

Tilltron till ideella organisationer är fortsatt hög bland allmänheten och insamlingen i Sverige går stadigt uppåt, prognosen visar en ökning med ca 3–5 % årligen, främst från privata givare. Med indexreglering är den totala insamlingen dock fortfarande på samma värdenivå som för cirka 7 år sedan. Antalet givare minskar, men de som ger, ger lite mer.

Det blir allt viktigare för företag att synas i sammanhang som stärker varumärket och ökar försäljningen, vilket gör det svårare och svårare att få företag att ge bara av ren vilja. Det finns också en ökande trend med fristående fonder, stiftelser och plattformar som samlar in bidrag till olika ändamål, vilket gör att vi som organisation tappar kontakt med givarna. Omvärldsläget och ändrade givarbeteenden gör det allt svårare att göra långsiktiga prognoser för insamlade medel.

Konkurrensen ökar inom hela civilsamhället och inom neurologiska sektorn. Det blir allt viktigare att fokusera på organisationens unika ändamål och vara tydlig, transparent, trovärdig och relevant för givarna.

Källor och vidare läsning:

Sveriges kommuner och regioner: [Vägval för framtiden 5 – En spaning mot år 2035](#)

Riksidrottsförbundet: [SVERIGE MOT 2035](#)

Marie Cederschiölds Högskola: [Många bidrar, få orkar bära: Ideellt arbete i Sverige 1992–2024](#)

Giva Sveriges rapport: [Staten, kapitalet eller medborgaren 2025](#)

Civilsamhället i samhällskontraktet, efter medlemskapet, Johan Hvenmark och Torbjörn Einarsson

Sammanställning PEST-analys av föreningar, bilaga 1

Intervjuer externa personer, bilaga 2

Omvärldsbevakning Insamling, bilaga 3